

Šest tisků, tři barevné a tři tónové, spojil tímto názvem v cyklus p. Jar. Stretti. Pan Stretti jest samouk, kterého pudí k umění opravdová vnitřní láska, samouk, který ví, že lásky jsou proto na světě, aby jim člověk přinášel všechny oběti. Jsou samoukové, kteří soudí, že láska k umění sama stačí a že není třeba učit se jazyku, technice, výrazovým prostředkům. Z rodu těchto titěrných a slabošských snilků není však p. Stretti. Jeho láska má mužnou opravdovost, jeho technika je vyspělá, jeho cíl nemalicherný, jeho pojetí umění vážné a autokritické. Jeho Staropražské lepty nemají nic lyricky nasládlého a povrchně zčeřeného, jakýsi přísný klid a chladné, bystré a jasné zření je příjemně vyznačují. Není pochyby, že p. Stretti není posud tam, kam míří; jeho vid tvárný musí se ještě prohloubit a prospělo by mu velmi i zduchovnění, ale i tak jest možno již dnes upozorniti se sympatií na jeho snahu.

Poučné čtení o „vždy uctivém“ J. Mahenovi

Pan Mahen vypravuje v Moravskoslezské revui o mně jakési „skoro pohádky“, jak sám významně praví, čili bez eufemismu: klepy. Prý ze msty napsal jsem nepřívznivou kritiku o jeho Janoškově,¹ ze msty prý za to, že psal i do Lumíra a vyžádal si nazpět ode mne jakousi prózičku, — to je stručný tenor jeho dlouhého říkání. Té básnické noblesy! říkám si vždycky. A jak je to mile české! Napišes věcný rozbor díla, podáš důvody svého soudu a domníváš se, že máš právo alespoň na věcnou odpověď! A tu máš! Stále stejná písnička. Přijde t. zv. básník a klepe hůř než svičková baba. Když začíná t. zv. básník noblesy mahenovské vypravovat „pohádky“, jest dobře vyhledat si v zásuvce korespondenci s ním a zacitovat z ní něco. Je vidět pak hned, jaké jsou to pohádky i jaký je ten pohádkář.

24. prosince minulého roku uveřejnil jsem v Novině feuilleton ze svých redakčních zkušeností. Byly významné a poučily mne o mnohém; leccos z nich uložil jsem do „Pohádky o literárním charakteru českém“ ve 4. čísle III. ročníku.² Stávalo se, že lidé, prostí a bezelstní venkovští čtenáři, psávali mně: „Prosím vás, vysvětlíte ně m, jací jsou to ti literáti lidé. Tisknou klidně práce v listech nejprotivnějších si. Nejde nam to dobře na rozum.“ Abych si uspořil korespondence, vyložil jsem to jednou provždy dobrákům v ironickém feuilletoně ze 4. čísla o Havlovi a Šavlovi.

To bylo 24. prosince. 10. března — tedy po *jedenácti* nedělích! — dostanu náhle nakvašený list od p. Mahena: platil-li prý ten feuilleton i jemu; je-li prý také bezkarakterní, že dává také práce Dykovi, Mrštíkovi atd.? Vždyť prý i mí nejbližší přátelé tisknou v Zlaté Praze.

Já ve svém feuilletoně neměl na mysli p. Mahena. Soudil jsem vždycky o p. Mahenovi, že jest to muž psavý, kterému nepostačí jeden list a který proto musí zaplavovat listů řadu. Tu psavost mu mnozí zazlívají a posmívají se jí. Ale já soudil, že se snad takto alespoň vypíše dříve ze svých různých mátoch a marot a dobere svého lepšého jádra.

1 - [Viz zde str. 37—43.]

2 - [Viz Kritické projevy 7, str. 385—388.]

Odpověděl jsem tedy p. Mahenovi ironicky, že můj feuilleton jest psán na vznesené slovo Hamletovo: „Koho svědí, ať se škrabe.“ Píší-li moji přátelé do Zlaté Prahy, že v tom nevidím nic zlého, poněvadž nemohu potisknout všecko, co produkují, a Zlatá Praha ostatně že je list zcela eklektický. Psát do Lumíra a do Noviny, to že již jest trochu choulostivější — to že je již věc osobního svědomí a názoru. Ostatně aby byl p. Mahen kliden: že píše sám tolik, že by mne nemohl hůř potrestat, než kdyby mně to všecko poslal: nepotiskl bych toho ani za deset let!

Za několik dní sentimentální odpověď p. Mahenova. Že mu ubližuji a že mu působím bolest; že mne měl v srdci jako člověka; že mnoho neprodukuje; že se nemůže rozhodnout ještě; že čte Kierkegaard; že je hlavně důležité, aby měl člověk dobrou duši; na Slovácku že je jaro a že mu lidé odtamtud píší dojemné věci. Atd. A podpis starodávný: „Váš stále uctivý J. Mahen.“

Vysvětlil jsem v novém listě p. Mahenovi ještě leccos, co mu nebylo jasné, i to, že máme přece jen povinnost v určitých případech rozhodovat se i v literatuře ne pro Petra nebo Pavla, nýbrž pro bílé nebo černé.

Pan Mahen ztichnul úplně. I soudil jsem: Qui tacet, consentire videtur — a nepřikládal jsem našemu dopisovému intermezzu významu. —

Na počátku ročníku poslal mně p. Mahen dvě kratičké prózy. Dal jsem je tiskárně, nyní došla na ně řada, knihtiskárna vysadila jednu z nich a poslala korekturu p. Mahenovi.

A nyní nový list p. Mahenův: jak to, že tisknu jeho práci?

Odpověděl jsem: Tak, přišla na řadu. Ostatně přál jste si sám, abych lišil mezi literátem a člověkem. *A ostatně: nepřejete-li si mít práci v Novině, dopište mně nebo tiskárně obratem a dám ji rozmetat.*

Pan Mahen nic; proto vyšla první jeho prózička. A zase ticho. Soudil jsem tedy, že muž chce mít tištěnu i druhou prácičku.

A zase: došla na ni řada; tiskárna poslala korekturu p. Mahenovi. Tentokrát p. Mahen napsal jí list: nepřejí si, aby byla tištěna. Bon. Dal jsem rozmetat sazbu.

Což jest celá historie mezi mnou a panem Mahenem, dokumentárně vypaná.

Abyste čtenáři přišťe jasno, jest třeba povědět ještě, jaký byl poměr mezi p. Mahenem a mnou. Neznal jsem p. Mahena osobně a p. Mahen posílal mně již své knihy a provázel je listy obsahujícími prosbu, abych o nich psal. „Jsem nyní zvědav jen na jedno: co tomu řeknete Vy,“ stojí v jednom psaní. „Nezáleží mně na ničím soudě než na Vašem,“ stojí jinde. Když jsem napsal referátek v 1. sešitě II. ročníku o Baladách p. Mahenových (nebyl zrovna hymnický),¹ psal mně p. Mahen v listě (21. prosince 1908): „A za tu kritiku v Novině — co dělat — děkovat? Slova jsou málo a jsou slabá. *Jen to bych Vám rád řekl, že od Vás hana byla by mně snad milejší než od jiných chvála. Jen mlčení Vaše by mne bolelo.* A bylo mně smutno, že snad knížka se Vám přece jen nezamlouvala. Dnes už je dobře.“

Milý pane Mahene, dovedete-li se pak ještě zardít, až to přčetete? Vy dnes píšete, že se musíme pro literaturu nejdřív přerodit *ethicky*, a vy jste muž, který opravdu ví, co píše a proč to píše...

Ano, abych pověděl ještě o tom Janoškově.

Vyšli Kamarádi svobody, pan Mahen „vždy uctivý“ poslal mně je s dedikací.

1 - [Viz Kritické projevy 7, str. 135—137.]

Četl jsem — vlastně snažil jsem se číst —, ale nemohl jsem. Bacil jsem knihou do kouta. A poslal jsem jí pak p. Ot. Šimkovi do Hradce, že jí snad spíš zmůže, a napsal jsem mu upřímně: že neznám nic pustšího nad tu příšeru. Ale p. Ot. Šimek byl jiného mínění: viděl v knize leccos pěkného a napsal to — a já to doslova otiskl. Patrně, abych se pomstil p. Mahenovi.

A vyšel Janošík. Snad by byl putoval také do Hradce, nepřihodit se maličkost. Občas přijde ke mně některý mladý člověk a několik takových lidí mínilo, že vyšly nyní dvě dramatické novinky, v kterých prý je síla a velikost a nevím jaké jiné divy: Janošík a Král Václav IV. „Ale to si musíš přečíst,“ řekl jsem si a vrhl jsem se na obě knížky jako vlk. A pak jsem sedl a napsal své zkušenosti z četby: i o Janošíkovi, jehož autor mně přispíval a pak nepřispíval, i o Václavu IV., jehož autor mně nikdy nepřispíval. A o obou napsal jsem, co jsem si myslel: bylo to nevalné v obojím případě. Než jsem namočil pero na Janošíka, zaváhal jsem vteřinu: Neměl by snad přece putovat pro absoliuci do Hradce? Ale vtom prošlo mně myslí heroické slovo jeho autora: „Jen mlčení Vaše by mne bolelo,“ a já si řekl: Tu bolest mu nesmíš způsobit. Je to zbojník a má rád přímé slovo.

Ale zatím: škrábněte do Mahenových zbojníků a leze z nich koudel a cucky. A škrábněte do básníka Mahena a vyskočí z něho klepna. Jaký pán, taký krám. Grattez Mahen et vous trouverez Tyl.

A tak tedy vyšel Mahen s valaškou mne zabít. Škoda, že je tak ostrá jako jeho „Janošík“! A soudí a myslí přitom — on, přítel a básník zbojníků — jako policajt nebo pensionovaný městský čtvrtník: „Říká se to po Praze jako dobrý vtíp, ale je to pravda: Nesnese se s ním (Šaldou) nikdo.“ Ach, ouvej! Ach, to je kolosální vtíp! A jak sluší ústům básníka-zbojníka!

Milý básníku! Aby se dvě prodavačky v městské tržnici snášely, jest opravdu důležité, — neboť jinak jest z toho nelad a nesnáz v celé budově. Abyste se vy přispěvatelé Moravskoslezské revue snášeli se svým principálem V. Mrštíkem, jest také důležité, neboť jinak byl by ohrožen celý váš příčinlivý obchůdek. Ale já, můj milý, neviděl a nebudu již patrně vidět do smrti svou ctižádost v tom, aby se o mně říkalo: že se dobře snáším s lidmi. Má povinnost i čest, jak já ji chápu, jest ohromně prostá a jasná: *řici vždycky svou myšlenku, a celou svou myšlenku*. Nic víc, nic méně. Ať se komu líbí nebo nelíbí. Ať se s kým proto rozejdu nebo nerozejdu.

A tu povinnost vykonal jsem i ve vašem případě, a jsem proto klidný.

Napsal jste pod svou hru podvodné slovo: „tragedie“ — a já vám ukázal: vybrakovaná a nepřebíraná pověst. Nic víc. Že jste smeknul klobouk před starou pověstí, je hezké, ale mělo se to stát tiše a aby se před tím nestavěli lidé; že jste ji s nepochopením pro dramatickou poesii scénoval, je ohydné. Pověsti bylo by rozhodně prospělo, kdyby váš pozdrav byl zůstal němý.

Koketujete s Máchou a rád byste se vyzpěvoval za jeho dědice, a zatím máte v Janošíkovi mnohem blíž k Tylovi než k Máchovi. Za dvacet let vylezou z vašeho Janošíka všechny sentimentální cucky a uvidí se, že není nic víc než přebarvená tylovština. A pak vám pomohou sta tleskajících rukou, k nimž se dnes tak naivně odvoláváte, právě tolik, kolik pomohly a pomáhají jemu: budou tleskat svou pošetilost a vaši nesoudnost.

Lev Nikolajevič Tolstoj

zemřel 20. listopadu ve stanici Astapově na útěku z domova za okolností, které byly vypsaný denním tiskem. V Tolstém odešel veleduch, který vtiskl pečeť své době: veliký básník, veliký myslitel, veliký propagátor, veliký živý příklad. S ním musí po svém vyrovnati se každý, kdo nechce být pouhý parazit své doby. Myslím, že příští doba pojme jej jako jednoho z největších kritiků životních, kteří kdy žili. Kritik bojoval v něm od počátku s básníkem; aby zvrátil nakonec nad ním skoro úplně. V tom jsou již napověděny i meze jeho síly básnické. O Tolstém bylo psáno jako o největším ruském umělci slovesném devatenáctého věku. Tomu jest možno přisvědčiti jen s jistými výhradami. Význam Tolstého jako básníka zakládá se ve třech velikých skladbách románových: ve Vojně a míru, v Anně Karenině a ve Vzkříšení. Vojna a mír jest mohutností svého dechu a šíří své koncepce beze sporu největší moderní skladba epická, velepíseň o závislosti člověkově na Prozřetelnosti; v ní jako málokde zasnoubila se umělecká síla s pokorou myšlenkovou a dala jí ráz té ethické výsostnosti, která tě jímá místy až k slzám. Anna Karenina jest snad nejmělečtější, t. j. nejvíce zaokrouhlené, uzavřené a celé dílo Tolstého. Vždycky se mně zdávalo, že zde jest Krása a ubohá melancholická sudba její na zemi vlastním sujetem, že zde jako nikde Tolstoj pomiloval ryzí Krásu, potesknul a pohořkoval nad ní, rozloučil se s ní — Krásu, která odtud mizí z jeho díla a ustupuje úplně touze po pravdě a dobru. Nejvíce romaneskního žívlu, nejvíce melancholie jest zde ze všech děl Tolstého. Ve Vzkříšení báseň již příliš zvrhuje se v traktát, v úvahu; není již cílem sama sobě, mlhavá a šedne v alegorii. Zde již kritika života postoupila tak daleko, že znemožnila autorovi ono opojení životem, jeho plameny, žárem, barvami, duhou, teplem a vůní, bez níž není básně ani jiného díla uměleckého.

Flaubert řekl, když byl přečetl Vojnu a mír: To je Shakespeare. Kritika ta zdála se mně vždycky pochybená, a bylo-li třeba jejího vyvrácení, podal je Tolstoj v klasické formě svým kritickým útokem na Shakespeara. Shakespeare a Tolstoj rázem svých geniů byli vždycky protinožci. Umění Shakespeareovo bylo výbušné; opojen zmocňoval se opojení životního; život bral vděčně a nekriticky jako největší a jediný statek, jako dárcce všech extasi smyslových i myšlenkových. Jinak Tolstoj: již v prvních pracích jeho láska životní jest plna klausulí; životný jev sám o sobě nezajímá jej a Tolstoj postupuje všude analyticky za něj; posléze stává se mu život jen podobenstvím, které má cenu jen potud, pokud jest správně pochopeno a rozřešeno. Jest velmi výmluvné, že nejvíce zajímají jej a ve středu jeho uměleckého i psychologického zájmu jsou znepokojení hloubavci a zoufalci, kteří hledají „smysl životní“ a nalézají jej blízko toho pólu, kde život sám sebe popírá.

Tolstého veliká síla poznávati lidství a tvořiti typy lidské má své meze: jsou v tom, že se zajímá jen o střední polohy lidství, o lidství průměrné a normální. V tom jest první důvod, proč jej stavím básnícky za Dostojevského. U Tolstého nepoznáváš lidství v jeho virech a propastech, neobsáhá ho ve všech jeho krajnostech, nedostupuješ jeho mezí; není zde ani geniů, ani zločinců, ani zcela chtěných a vědomých vin, ani paroxysmu šílené, sebe trávící lásky, ani mučedníků velikých vášní, ani monomanů jedné idey jako u Dostojevského. Dostojevský dává ti prožít naléhavěji osudnost života a jeho pathos; racionalistický a dedukční